

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului - octombrie-noiembrie 2013 -

Dreptul la viață. Interzicerea relor tratamente. Examinarea contradictorie a cauzei

Art. 2, art. 3 și art. 38 din Convenție

Marea Cameră, Hotărârea din 21 octombrie 2013

Janowiec și alții c. Rusia

Situația de fapt

La originea cauzei supuse Curții stau evenimentele din 1940, cunoscute sub numele de „masacrul de la Katyń” în care, după invadarea Poloniei de către sovietici, un număr de 21.000 de prizonieri polonezi, în principal ofițeri de armată, au fost executați fără judecată de către serviciile secrete sovietice. După anul 1990, URSS a recunoscut în mod oficial răspunderea conducătorilor sovietici pentru evenimentele de la Katyń, deschizându-se o anchetă. Procedura s-a desfășurat până în anul 2004, când autoritățile ruse au decis clasarea dosarului, iar ulterior secretizarea sa. Reclamanții în procedura la Curte sunt urmași ale unora dintre victimele masacrului. Rămășițele rudelor a trei dintre reclamanți au fost identificate încă din 1943 de către o comisie internațională de anchetă, în vreme ce rămășițele rudelor celorlalți reclamanți nu au fost identificate niciodată. Aceștia au figurat însă pe listele prizonierilor de la Katyń. Toate demersurile reclamanților în sensul de a li se comunica documente cu privire la soarta rudelor, precum și decizia de închidere a procedurilor, au eșuat, autoritățile ruse justificându-și refuzul cu argumentul că reclamanții, fiind cetățeni străini, nu au dreptul de acces la informații clasificate.

Motivarea și soluția Curții

În fața Curții s-a invocat violarea de către statul pârât, a art. 2 din Convenție („Dreptul la viață”), a art. 3 („Interzicerea relor tratamente”) și a art. 38, în ceea ce privește obligația statului de a furniza Curții toate informațiile necesare soluționării unei cauze.

Examinarea pretensei încălcări a art. 2 din Convenție („Dreptul la viață”) presupune și analizarea aspectelor referitoare la competența *rationae temporis* a Curții, respectiv analizarea chestiunii de a ști dacă și în ce măsură Curtea se poate pronunța cu privire la caracterul adecvat al unei anchete referitoare la evenimente produse cu mult înainte de intrarea în vigoare a Convenției europene a drepturilor omului pentru statul pârât. Cu privire la acest aspect, Curtea a stabilit că trebuie să existe „o legătură veritabilă” între faptele respective și intrarea în vigoare a Convenției, iar această legătură trebuie să îndeplinească două criterii: în primul rând, timpul scurs între evenimentele respective și intrarea în vigoare a Convenției trebuie să fie relativ scurt – și în niciun caz să nu depășească 10 ani – iar în al doilea rând, o parte importantă a anchetei trebuie să se fi desfășurat după intrarea în vigoare a Convenției pentru statul pârât. Curtea apreciază că, în speța de față, trebuie prezumat că rudele reclamanților au fost executate de autoritățile sovietice în anul 1940. Numele acestora figurau

pe listele cuprinzând prizonierii de război polonezi care urmau a fi executați, și, fără excepție, contactul dintre ei și familiile lor s-a oprit începând cu 1940. Totuși, statul rus a ratificat Convenția europeană a drepturilor omului în 1998, adică la 58 de ani după aceste evenimente.

Curtea apreciază că acest interval este mult prea îndelungat pentru a se stabili „o veritabilă legătură” între uciderea acestora și intrarea în vigoare a Convenției pentru Rusia. Ancheta desfășurată a încetat în mod formal în anul 2004, așadar după intrarea în vigoare a Convenției pentru statul pârât. Totuși, un număr important de acte procedurale esențiale, în principal exhumările, expertizele medico-legale și interogarea unor presupuși martori ai execuțiilor au fost realizate la începutul anilor 1990. De asemenea, Curtea constată, pe baza documentelor din dosarul anchetei și a observațiilor părților, că după anul 1998 nu a mai fost întreprinsă nicio activitate semnificativă în dosar, neobținându-se nicio probă pertinentă după această dată. Prin urmare, Curtea concluzionează că niciunul dintre criteriile care ar permite stabilirea existenței unei „veritabile legături” între respectivele evenimente și intrarea în vigoare a Convenției nu a fost satisfăcut.

Cu toate acestea, Curtea reamintește că pot exista situații excepționale în care nu este necesară îndeplinirea criteriului „legăturii veritabile”, căci necesitatea protejării în mod real și efectiv a garanțiilor oferite de Convenție și valorile consacrate de aceasta constituie un fundament suficient pentru a se recunoaște existența unei asemenea legături. Acesta poate fi cazul crimelor grave de drept internațional, cum ar fi crimele de război, genocidul sau crimele împotriva umanității. Totuși, chiar și în acest caz, criteriul „valorilor Convenției” nu poate fi aplicat unor evenimente anterioare adoptării Convenției – 4 noiembrie 1950 –, căci numai după această dată convenția a început să existe, ca instrument internațional de protecție a drepturilor omului. În concluzie, pe terenul art. 2, Marea Cameră a împărțit soluția Camerei, potrivit căreia în situația de față nu există niciun element de natură să formeze o punte de legătură între trecutul îndepărtat și o perioadă recentă, ulterioară intrării în vigoare a Convenției, Curtea nefiind competentă *rationae temporis* să se pronunțe.

În ceea ce privește pretinsa violare a art. 3 din Convenție, Curtea recunoaște că suferința rudelor apropiate a unei persoane dispărute, care trăiesc vreme îndelungată oscilând între speranță și deznădejde, poate justifica constatarea unei violări distincte a art. 3 din Convenție, în special datorată unei atitudini insensibile a autorităților naționale față de solicitările în vederea obținerii de informații cu privire la soarta celor dispăruți. În cazul reclamanților însă, Curtea nu este competentă decât în privința perioadei care a început din data de 5 mai 1998, data intrării în vigoare a Convenției pentru statul pârât. Însă după această dată nu subzista nicio incertitudine în ceea ce privește soarta prizonierilor de război polonezi. Chiar dacă nu au fost găsite toate corpurile celor uciși, decesul acestora, inclusiv al rudelor reclamanților, a fost public recunoscut de către autoritățile sovietice, iar apoi de autoritățile ruse, devenind fapte istorice stabilite. Prin urmare, în cazul de față nu este vorba despre situația unor „persoane dispărute”, ci despre o situație de „deces confirmat”. Chiar dacă amploarea crimelor comise de autoritățile sovietice în anul 1940 are aptitudinea de a suscita multă emoție, din punct de vedere juridic, Curtea nu vede în acest fapt un motiv imperativ pentru a se îndepărta de la jurisprudența sa privitoare la recunoașterea calității de victimă ca urmare a încălcării art. 3 din Convenție pentru rudele unor „persoane dispărute” și pentru a conferi această calitate reclamanților, pentru care decesul rudelor apropiate reprezenta o certitudine. În consecință, nu a existat o violare a art. 3 din Convenție, întrucât nu se poate considera că suferința

reclamanților a atins o dimensiune și un caracter distincte de cele ce pot fi considerate ca inevitabile în cazul apropiaților victimelor unor încălcări grave ale drepturilor omului.

Cu privire la violarea art. 38 din Convenție, Marea Cameră observă că, în procedura în fața Camerei, guvernul statului pârât nu a dat curs solicitării Curții de a-i pune la dispoziție o copie de pe decizia din anul 2004, privitoare la închiderea anchetei referitoare la masacrul de la Katyń, întrucât documentul era clasificat drept ultrasecret. În procedura în fața Marii Camere, guvernul a mai depus o serie de documente suplimentare, dar nu și decizia respectivă. Curtea subliniază că ea singură poate stabili care sunt mijloacele de probă pe care părțile trebuie să i le pună la dispoziție pentru a instrui în mod corespunzător dosarul, iar părțile trebuie să se conformeze solicitărilor Curții. Argumentul statului pârât, potrivit căruia dreptul național îl împiedică să comunice materiale clasificate către organizații internaționale în absența unei garanții cu privire la confidențialitatea acestora, trebuie respins. Simpla invocare a unei deficiențe structurale în dreptul intern, care face imposibilă comunicarea unor documente sensibile către organizațiile internaționale, nu reprezintă o explicație suficientă pentru a justifica reținerea unor documente solicitate. În plus, guvernul statului pârât ar fi putut cere realizarea unor aranjamente procedurale corespunzătoare pentru garantarea confidențialității informațiilor, ceea ce nu s-a întâmplat. Prin urmare, art. 38 din Convenție a fost violat.

Dreptul la viață privată. Interzicerea discriminării

Art. 8 și art. 14 din Convenție

Marea Cameră, Hotărârea din 7 noiembrie 2013

Vallianatos și alții c. Grecia

Situația de fapt

Reclamanții sunt de orientare homosexuală și trăiesc de multă vreme, în cuplu, majoritatea dintre aceștia având o locuință comună. Printr-o lege adoptată în anul 2008, statul pârât a reglementat o formă oficială de parteneriat, denumit „pactul de viață comună”, aplicabil însă, potrivit unei prevederi legale exprese, numai persoanelor majore de sex opus.

Motivarea și soluția Curții

Reclamanții invocă violarea art. 14 din Convenție („Interzicerea discriminării”) coroborat cu art. 8 din Convenție („Dreptul la viață privată”), întrucât noua instituție juridică este destinată numai cuplurilor de sex opus, instituindu-se astfel o diferență de tratament nejustificată între cuplurile homosexuale și cele heterosexuale. Camera sesizată cu soluționarea cauzei s-a desesizat în favoarea Marii Camere.

În primul rând, Curtea observă că plângerea reclamanților nu are în vedere obligația generală a statului pârât de a prevedea, în dreptul intern, o formă de recunoaștere juridică a relațiilor între persoanele homosexuale. Din această perspectivă, Curtea reamintește că și cuplurile homosexuale sunt, asemenea cuplurilor heterosexuale, apte de a se angaja în relații stabile. Prin urmare, toți reclamanții se găsesc într-o situație comparabilă cu cea a persoanelor heterosexuale în ceea ce privește nevoia de recunoaștere juridică și de protecție a cuplului. Fundamentându-se pe jurisprudența sa bine stabilită, Curtea reamintește că scopul protejării familiei, în sensul tradițional al termenului, este un scop destul de abstract, putând fi realizat

printr-o mare varietate de măsuri concrete. Convenția este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor de viață actuale, iar din acest motiv statul trebuie – potrivit art. 8 – să ia în considerare evoluția societății, precum și ideea potrivit căreia există mai multe modalități sau posibilități de a avea o viață privată ori o viață de familie. Prin urmare, statul este cel care trebuie să demonstreze că urmărirea scopului legitim de a recunoaște o viață comună în afara căsătoriei și de a înscrie o anumită relație într-un cadru juridic mai suplă decât instituția căsătoriei impune și interdicția ca persoanele homosexuale să poată utiliza „pactul de viață comună”. Or, Curtea nu este convinsă că obiectivele menționate în vederea adoptării legii privitoare la pactul de viață comună – precum întărirea protecției juridice a copiilor născuți în afara căsătoriei – exclude cuplurile homosexuale din domeniul de aplicare al reglementării. În fapt, nu era imposibil ca legiuitorul să prevadă dispoziții specifice, privitoare la copiii născuți din afara căsătoriei, extinzând în același timp posibilitatea generală de încheiere a pactelor de viață comună și în cazul persoanelor de orientare homosexuală. De asemenea, Curtea relevă faptul că, în dreptul intern grec, cuplurile heterosexuale beneficiază de recunoașterea relației lor fie în mod plener, prin intermediul instituției căsătoriei, fie de o manieră mai limitată, în baza dispozițiilor codului civil referitoare la uniunile libere. Pe cale de consecință, cuplurile homosexuale justificau un interes de a beneficia de reglementările privitoare la pactul de viață comună, căci numai acesta le-ar fi oferit o bază juridică, în dreptul grec, pentru a încadra relația lor într-o formă recunoscută de lege.

În fine, cu titlu subsidiar, Curtea apreciază util să amintească faptul că nu există un consens între statele membre ale Consiliului European, ci doar o tendință care se conturează la ora actuală în sensul de a da formă juridică relațiilor dintre persoanele de același sex. Între cele 19 state care autorizează forme de parteneriat înregistrate, altele decât căsătoria, Lituania și Grecia sunt singurele care le limitează la cuplurile constituite din persoane de sex opus. Curtea consideră însă că guvernul statului pârât nu a furnizat motive solide și convingătoare care ar putea justifica excluderea cuplurilor constituite din persoane de același sex din câmpul de aplicare al noii legi. Prin urmare, art. 14 combinat cu art. 8 din Convenție a fost violat.

Libertatea de exprimare

Art. 10 din Convenție

Cameră, Hotărârea din 10 octombrie 2013

Delfi AS c. Estonia

Situația de fapt

Reclamanta este o societate având naționalitatea statului pârât și care gestionează cele mai importante pagini de internet de informare din țară. În anul 2006, societatea a publicat pe un astfel de site un articol privitor la o companie de transport cu feribotul care a decis să modifice rutele de transport între o serie de insule, consecința fiind aceea că în acest mod au fost distruse mai multe drumuri de gheață ce s-ar fi putut constitui un mijloc de deplasare mai puțin costisitor și mai rapid decât feriboturile. Articolul a generat un val de comentarii, unele dintre ele extrem de injurioase sau amenințătoare la adresa companiei de feribot și a proprietarului său. Fiecare dintre cititorii articolului putea vizualiza mesajele celorlalți cititori.

Societatea de feribot a inițiat o acțiune în justiție împotriva Delfi AS care a fost obligată de către jurisdicțiile interne la plata unei sume reprezentând echivalentul a 320 euro. Instanțele naționale au apreciat că Delfi AS controla publicarea mesajelor care apăreau pe site, respingând apărarea societății în sensul că activitatea sa reprezintă doar prestare de servicii internet sau stocare ce implică un aspect pur tehnic, automat și pasiv, în sensul Directivei Uniunii Europene 2000/31/CE privitoare la comerțul electronic.

Motivarea și soluția Curții

În fața Curții, societatea reclamantă a invocat violarea art. 10 din Convenție („Libertatea de exprimare”), având în vedere soluția dată de instanțele naționale în litigiul în care a fost implicată.

În primul rând, față de argumentul reclamantei referitor la aplicarea Directivei Uniunii Europene 2000/31/CE privitoare la comerțul electronic și a limitării răspunderii sale în ceea ce privește mesajele defăimătoare postate de cititori, prin efectul aplicării acestei directive, Curtea consideră că aparține jurisdicțiilor naționale să interpreteze dreptul intern și că nu revine Curții să examineze cauza din perspectiva dreptului Uniunii Europene.

În privința pretensei violări a art. 10 din Convenție, Curtea constată, mai întâi de toate, că pentru a determina răspunderea societății reclamante, instanțele interne s-au bazat pe prevederile codului civil național. Prin urmare, ingerința este prevăzută în lege, urmărind și scopul legitim privitor la protecția reputației altor persoane.

Prin urmare, Curtea va analiza ingerința prin prisma respectării caracterului proporțional al acesteia față de scopul legitim urmărit. Astfel, Curtea constată că mesajele în discuție erau injurioase, amenințătoare și defăimătoare. Având în vedere natura articolului postat pe pagina de internet, societatea reclamantă ar fi trebuit să se aștepte că publicarea va genera astfel de reacții și să își sporească vigilența, pentru a evita să i se reproșeze că a adus atingere reputației unei terțe persoane, așa cum s-a și întâmplat. De asemenea, Curtea observă că societatea reclamantă a luat unele măsuri pentru a împiedica publicarea de mesaje injurioase. Pagina web pe care a fost publicat articolul avertiza autorii mesajelor că ei sunt cei care poartă răspunderea cu privire la conținutul acestora și cuprindea o interdicție cu privire la publicarea de amenințări și insulte. De asemenea, pagina avea un sistem de suprimare automată a mesajelor al căror conținut ar fi cuprins anumiți termeni vulgari, iar internauții putea semnala administratorilor site-ului mesajele insultătoare, pentru a fi șterse. Totuși, avertismentele respective nu au putut împiedica publicarea unui mare număr de mesaje injurioase. În plus, nici sistemul de filtrare automată pe bază de cuvinte-cheie, și nici sistemul de notificare nu au permis ștergerea completă și în timp util a mesajelor în discuție.

Curtea arată în egală măsură că societatea de feribot s-ar fi putut îndrepta direct împotriva autorilor respectivelor comentarii. Totuși, ar fi fost extrem de dificilă identificarea acestora, întrucât cititorii site-ului se puteau exprima fără a-și declina identitatea, motiv pentru care multe mesaje au rămas anonime. În aceste condiții, autoritățile au acționat nu numai în mod realist, prin aceea că au antrenat răspunderea administratorului paginii de internet, dar și într-o modalitate rezonabilă, căci portalul de știri obținea venituri comerciale prin mesajele pe care le publica. În fine, în ceea ce privește efectele tragerii la răspundere a societății reclamante, Curtea constată că sancțiunea pe care a avut-o de suportat a fost relativ minoră – plata a 320 euro, fără a fi obligată de către instanțele naționale să adopte o serie de măsuri de protecție a drepturilor terților, de natură a restrânge libertatea sa de exprimare.

Având în vedere toate aceste considerente, Curtea apreciază că tragerea la răspundere a societății reclamante pentru mesajele injurioase care au fost postate pe pagina sa de internet a reprezentat o ingerință în libertatea sa de exprimare, dar care a respectat criteriul proporționalității, motiv pentru care art. 10 din Convenție nu a fost încălcat.